

Domy pionierov a mládeže v období socializmu

Houses of Pioneers and Youth in the Period of Socialism

Janette Gubricová¹, Martina Bučová²

¹Katedra pedagogických štúdií, Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

²Považská Bystrica

Abstract: The paper deals with the issue of the houses of pioneers and youth in the period of socialism. Based on an interview with their former directors, they describe their role, activity, and identify the influence of the ideology of communism on their activities.

Keywords: houses of pioneers and youth, ideology of communism, pioneers and youth leaders, non-formal activity of children.

1 Úvod

Ideológia komunizmu prenikla nielen do vyučovacieho procesu, ale významne zasiahla aj výchovu a vzdelávanie vo voľnom čase. Deti a mládež boli významným objektom záujmu strany, z ktorých sa na základe ich „správnej“ výchovy, mohla vychovať generácia budúcich budovateľov a obrancov socialistického Československa. Pionierska organizácia Socialistického zväzu mládeže (ďalej len PO SZM) plnila dôležité ideologické ciele Komunistickej strany Československa (ďalej len KSČ). Zohrávala dôležitú úlohu v starostlivosti o deti a mládež, ktorú svojou činnosťou pripravovala na vstup do KSČ. Jednou z inštitúcií, ktorá predstavovala priestor na jej činnosť boli aj domy pionierov a mládeže (ďalej len DPaM). Cieľom príspevku je na základe interview s tromi bývalými riaditeľmi DPaM popísať činnosť DPaM v období socializmu a identifikovať oblasti a formy presahu ideológie komunizmu do ich činnosti.

2 Historický vývoj domov pionierov a mládeže

Výchova a vzdelávanie vo voľnom čase v období socializmu boli často spájané s činnosťou pionierskej organizácie. Tá svoju činnosť realizovala aj prostredníctvom mimoškolských

zariadení, ktoré vznikali po II. svetovej vojne. Patrili k nim aj DPaM, ktoré vznikali po vzore Sovietskeho zväzu. Ich úlohou bola najmä podpora samostatnosti, tvorivosti, verejno-prospešnej práce a všestranný rozvoj osobnosti každého pioniera. Tieto zariadenia sa snažili prehlbovať u pionierov vedecký svetonázor, ktorý získavali pri vyučovaní a formovať ich určité črty povahy s cieľom vytvoriť nového človeka (Hofbauer a kol., 1953).

Medzi prvými boli zriadené pionierske domy vo väčších mestách. Išlo o **ústredné pionierske domy**, resp. **pionierske paláce**, ktoré boli zriadené na dvoch miestach: v Bratislave a v Prahe (Bende, Máriáši, 1969). Neskôr vznikali najmä v krajských alebo okresných mestách (Knapík a kol., 2014). Hofbauer a kol. (1953) uvádza, že ústredné pionierske domy predstavovali riadiace a metodické stredisko pre krajské domy pionierov. Úlohou ústredných domov bolo posilať krajským domom pionierov pracovné plány, spracúvať ich skúsenosti, vypracovávať smernice na pracovnú činnosť s deťmi, zvolávať rôzne porady a vysilať svojich zamestnancov na jednotlivé inštruktáže. Podobnú funkciu plnili krajské pionierske domy v rámci kraja a okresné domy pionierov v rámci svojho okresu.

Ich názov sa v priebehu činnosti menil. Spočiatku svojej pôsobnosti niesli názov **Domy pionierov**. Tieto zariadenia boli určené len pre pionierov (Bende, Máriáši, 1969). Na konci školského roka 1950/51 sa nachádzalo na území vtedajšej spoločnosti okolo 30 pionierskych domov (Hofbauer a kol., 1953), no ich počet rýchlo narastal a v roku 1953 bolo na území Československa už 50 pionierskych domov. Zmena v pomenovaní týchto zariadení nastala **v roku 1957**, kedy ich názov bol pozmenený na **Dom pionierov a mládeže**. Tieto zariadenia slúžili len pre členov pionierskej organizácie (Bende, Máriáši, 1969).

V 60. rokoch tieto zariadenia prešli určitou úpravou a modernizáciou, a to najmä v metodickú oblasť svojho pôsobenia a ich zámerom malo byť viac vychádzať zo záujmov detí (Knapík a kol., 2014).

Ich činnosť pretrvala až do roku **1989**. Na základe spoločenských zmien v uvedenom roku prišlo aj k zmenám **v obsahu a organizácii systému** školských a mimoškolských zariadení. Tieto zmeny sa dotkli aj činnosti jednotlivých DPaM. Zákom Slovenskej národnej rady č. 542/1990 Zb., dom pionierov a mládeže dostal nový názov **Dom detí a mládeže**.

V roku 1993 zákonom Ministerstva školstva č. 279/1993, bolo toto zariadenie premenované na Centrum voľného času. Okrem názvu sa zmenila aj jeho náplň, činnosti a poslanie, ktoré v súčasnosti bližšie vymedzuje Zákon o výchove a vzdelávaní č. 245/2008, tzv. školský zákon (2008).

3 Poslanie domov pionierov a mládeže

DPaM v období socializmu predstavovali univerzálne zariadenia na organizáciu mimoškolských aktivít, ktorých pôsobenie neskôr upravovala Smernica ministerstva školstva, vied a umenia č. 170/1952 (Knapík a kol., 2014).

V rámci definície týchto zariadení vychádzajúc z vyhlášky ministerstva školstva, vied a umenia č. 333/1952: boli pionierske domy charakterizované ako zariadenia mimoškolskej výchovy, ktorých cieľom bolo pomôcť nielen škole, ale aj PO ČZM vo výchovnom procese a to organizáciou jednotlivých činností týkajúcich sa politiky, vzdelávania, umenia, telovýchovy a obrany všetkých pionierov. Podľa zákona o školských zariadeniach (1978, § 19), už patrili DPaM k školským výchovno-vzdelávacím zariadeniam. Ich hlavnou úlohou bolo pomáhať: „... plniť hlavné výchovné ciele a poslanie škôl a programové a obsahové zameranie činnosti Pionierskej organizácie Socialistického zväzu mládeže a Socialistického zväzu mládeže. Dom organizuje výchovnovzdelávaciu prácu s deťmi a mládežou v čase mimo vyučovania a metodicky pomáha školám, Pionierskej organizácii Socialistického zväzu mládeže a Socialistického zväzu mládeže“ (zákon o školských zariadeniach, 1978, § 19). Jeho súčasťou mohli byť aj stanice mladých technikov, stanice mladých prírodovedcov a stanice mladých turistov, ktoré v príslušných oblastiach plnili obdobné úlohy ako DPaM. Zriadovali sa ako oddelenia DPaM alebo ako samostatné mimoškolské výchovné zariadenia (zákon o školských zariadeniach, 1978, § 19).

K jeho hlavným úlohám bolo možné zaradiť: výchovu detí k socializmu, láske ku vlasti a Sovietskemu zväzu a tiež výchovu vernosti k triede robotníkov. V týchto zariadeniach sa učili mladí pionieri láske k práci a to prostredníctvom činnosti jednotlivých krúžkov a exkurzií. Deti sa učili sa poznávať jednotlivé pracovné odbory a vážiť si ručné výrobky. Vedúci sa snažili deti viesť ku kolektivismu a starších pionierov učili pomôcť slabším. Boli to zariadenia otvorené a prístupné všetkým deťom a mládeži s „dobrovoľnou“ účasťou na záujmových činnostiach. Zamerali sa na rozvoj osobnosti, učili zmysluplne tráviť voľný čas, zamerali sa na osvojenie si výchovnej a odbornej prípravy rozhodujúcej pre budúce povolanie detí a mládeže a sledovali aj usporiadanie si svojej perspektívy i hodnoty (Pávková a kol., 2002).

Ich činnosť vychádzala z dokumentov KSČ o výchove mladej generácie, z Programových a organizačných zásad PO SZM či ďalších dokumentov (Steiniger, 1972) a bola riadená národnými výbormi, ako sa uvádza aj v zákone (zákon o školských zariadeniach, 1978, § 19): „*Národné výbory spolupracujú s orgánmi Socialistického zväzu mládeže a Pionierskej organizácie Socialistického zväzu mládeže pri odbornom vedení nimi spravovaných domov a staníc, pri určovaní náplne týchto činností domova staníc, ktoré napomáhajú uskutočňovať ciele Pionierskej organizácie Socialistického zväzu mládeže a pri kontrole činnosti domov a staníc.*“ Tie, v spolupráci s príslušným orgánom SZM, podľa vyhlášky Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej republiky č. 104/1979 Zb. o organizácií a výchovno-vzdelávacej činnosti DPaM, staníc mladých technikov, staníc mladých prírodovedcov a staníc mladých turistov (ďalej len vyhláška o organizácií DPaM, 1979), určovali aj ideovú a obsahovú náplň činnosti domov a staníc.

4 Činnosť domov pionierov a mládeže optikou bývalých riadiacich pracovníkov

4.1 Cieľ a metodológia výskumu

Domy pionierov a mládeže ponúkali pestrú voľnočasovú činnosť pre deti a mládež. Ich činnosť, podobne ako aj celý výchovno-vzdelávací systém, bola pod vplyvom a kontrolou KSČ. V našom výskume sme si za cieľ stanovili zistiť, ako fungovali DPaM v období socializmu a ako ich činnosť reálne ovplyvňovala ideológia komunizmu. Zaujímalo nás ako bola organizovaná činnosť DPaM, s akými subjektami spolupracovali, aké činnosti ponúkali DPaM a či (a ako) sa v činnosti prejavila komunistická ideológia.

Ako výskumnú metódu sme si zvolili štruktúrované interview s bývalými riaditeľmi DPaM. Konkrétne išlo o troch pracovníkov. Prvý z respondentov (R1) a druhá respondentka (R2) pracovali zhodne ako riaditelia mestského domu pionierov a mládeže na výchovnom Slovensku (z dôvodu požiadavky zachovania anonymity zo strany respondentov neuvádzame presné mesto pôsobenia) a tretia respondentka pracovala ako riaditeľka v Mestskom dome pionierov a mládeže v Považskej Bystrici (R3). Uvedený výskumný súbor bol vytvorený na základe dostupného výberu. Interview boli realizované v mesiaci marec 2018.

4.2 Analýza výskumných zistení

V prvej časti nášho výskumu sme sa zamerali na oblasť vnútornej organizácie práce v zariadeniach domov pionierov a mládeže. Chceli sme zistiť ako fungovali DPaM v období socializmu.

Ako vyplýva z odpovedí respondentov, DPaM v období socializmu: „fungovali ako školské výchovno-vzdelávacie zariadenia“ (R1). Boli zriadené „... odbormi školstva okresných národných výborov v mestách, respektíve aj vo väčších dedinách, zo začiatku pri väčších školách, neskôr tam, kde boli vhodné priestorové možnosti. Obyčajne bývali v jednom okrese dva miestne a jeden okresný dom pionierov a mládeže“ (R2). Ich výchovná činnosť bola plánovaná „Domy pionierov a mládeže mali vypracovaný svoj plán práce pre daný rok. Vyplýval z organizačných podmienok, počtu pedagogických pracovníkov, materiálnych, rozpočtových a priestorových podmienok“ (R1) a značne „... ovplyvňovaná socialistickou ideológiou vyplývajúcou z uznesení najvyšších politických orgánov rozpracovaných následne až na miestne podmienky. Plán práce na daný rok sa opieral o závery zjazdov KSČ, KSS, v ktorých boli zahrnuté aj významné výročia viažuce sa na pamätné dni a osobnosti. Zvýraznená bola spolupráca so Sovietskym zväzom“ (R1). DPaM mali za úlohu získať deti a mládež pre záujmovú činnosť v čase ich osobného voľna a vytvárať podmienky na rozvoj záujmu a nadania v rôznych špecifických oblastiach mimoškolskej činnosti: „Ich cieľom bolo vytvoriť vhodné priestorové, materiálne a odborné podmienky pre plánované rôzne záujmové útvary a krúžky v rôznych oblastiach ako telesné, športové, kultúrne, recitačné, modelárske, folklórne – podľa záujmu pionierov, detí a neskôr aj stredoškolákov“ (R2). Činnosť DPaM sa realizovala prostredníctvom rôznych foriem voľnočasových činností: „Pozostávala

z pravidelnej krúžkovej činnosti, organizovania jednorazových podujatí, letnej činnosti a voľnej činnosti v herniach domov pionierov a mládeže“ (R1). Bola determinovaná nielen záujmom detí ale aj: „podľa toho, akých vedúcich krúžkov v danej lokalite bolo možné nájsť a získať pre túto prácu“ (R2).

V druhej časti výskumu sme sa zaujímali s akými **subjektami DPaM spolupracovali** a ako prebiehala ich spolupráca s KSČ. Ako vyplýva z odpovedí respondentov, spolupráca DPaM bola rôznorodá. DPaM spolupracovali s rôznymi subjektami na rôznej úrovni. Prvým subjektom, s ktorým DPaM spolupracovali, bola KSČ, resp. KSS. Ako vyplýva z odpovedí respondentov, úroveň spolupráce sa mohla líšiť aj v rámci jednotlivých miest a období. Napr. R1 uvádza: *„Všetko to dirigovali (komunisti, poznámka autoriek), najviac ak išlo o zahraničné tábory, rôzne podujatia či školenia.“* Respondenti R2 a R3 však zhodne uvádzajú že: *„Priama činnosť nebola ovplyvňovaná orgánmi KSČ, bola však nepravidelne jedenkrát ročne kontrolovaná a hodnotená na zasadnutiach Mestského výboru KSS.“* Respondent R2 spresnil, že spolupráca s KSČ sa dotýkala: *„spoločenských alebo politických osláv, výročí a podobne.“* Inú formu spolupráce DPaM s KSČ predstavovali najmä *„prípravy kultúrnych programov, vedomostných súťaží, výzdoby a podobne“ (R2).* Respondent R3 bližšie popisuje ako prebiehalo novoročné stretnutie predstaviteľov KSČ s pioniermi, ktoré organizovali v DPaM: *„Tieto stretnutia platili oni (komunisti, poznámka autoriek). Sedeli v radoch hore a naše deti pod nimi. Potom sa to rozdelilo a urobilo sa tu posedenie. Nebolo naordinované, čo majú deti robiť. Deti sa týchto predstaviteľov vypytovali, čo ich zaujímalo. Aj špeciálny program sa pre hostí spravil.“*

Obrázok 1: Predsednícky stôl na udalosti Novoročné stretnutie (Kronika Okresného domu pionierov a mládeže v Považskej Bystrici, šk. rok: 1983/84).

Ako ďalší významný subjekt spolupráce respondenti uvádzali PO SZM a jej predsedníctvo. PO a DPaM spolupracovali v rôznych oblastiach. Jednou z nich bola „*príprava vedúcich oddielov PO SZM pri základných školách*“ (R1), v rámci ktorej DPaM spolupracovali viac menej s predsedníctvom (okresným, krajským, ústredným). Inú formu predstavovala spolupráca s PO SZM pri ZŠ na organizovaní rôznych akcií pre konkrétne deti miestnych ZŠ. Išlo napr. „... *súťaže o Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii, Vladimírovi Il'jičovi Leninovi, Slovenskom národnom povstaní. Súťaže boli často viackolové, kolektívne i pre jednotlivcov*“ (R1). Respondent R3, uvádza, že DPaM mali s PO SZM pri ZŠ „... *dobrý vzťah. To čo sa robilo v dome, robilo sa aj v školách. Napríklad my sme robili akcie, dali sme avízo na školy napríklad, že teraz robíme besedu s vojakmi ku Dňu armády a oni k nám poslali deti. Tiež sme robili akcie k MDD, rozprávkové lesy, karneval na ľade, pionierske sľuby...*“.

Obrázok 2: „Tak sľubujem!“ (Kronika Mestského domu pionierov a mládeže v Považskej Bystrici, šk. rok: 1984/85).

Avšak, spolupráca nebola vždy bezproblémová. Ako R1 uvádza, celá spolupráca záležala „... *od ochoty, respektíve neochoty spolupracovať. Niekedy medzi DPaM a organizáciami PO SZM zriadenými pri ZŠ dochádzalo aj k súpereniu. To záležalo od zainteresovaných vzťahov vedúcich týchto zariadení, a niekedy aj od vedúcich jednotlivých záujmových útvarov. No vo všeobecnosti tu existovala dobrá spolupráca a vzájomné dopĺňanie.*“ DPaM úzko spolupracovali aj s rôznymi inými organizáciami, napr. „*s podnikmi a závodmi na území mesta s ich brigádami socialistickej práce*“ s cieľom „*poskytnutia kvalifikovaných externých vedúcich krúžkov, ale i materiálnej pomoci vo forme vecných cien na súťaže, priestorov pre letné nábohy, organizačných pracovníkov pri veľkých podujatiach napr. cesta rozprávkovým lesom*“ (R1), „... *s telovýchovnými jednotami a domami kultúry. Tu ich cieľom bola spolupráca byť prípravou na neskorší prechod do vyššej kategórie mladých futbalistov, stolných tenistov,*

lyžiarov, v oblasti kultúry: tanečníkov, spevákov, recitátorov a podobne“ (R2), ale aj „... s požiarnikmi – napr. Partizánsky samopal (branná súťaž, poznámka autoriek), s Červeným krížom – dával nám ľudí ako napr. pri súťažiach zdravotníka, pretože sa tu strieľalo, Zväzarm – tí nám požičiavali vzduchovky“ (R3).

Obrázok 3: Akcia k MDD „Veľká pionierska púť“ s príslušníkmi národnej bezpečnosti (Kronika Mestského domu pionierov a mládeže v Považskej Bystrici, šk. rok: 1983/84).

V ďalšej časti výskumu nás zaujímalo, aké typy činností boli realizované alebo ponúkané pre deti navštevujúce DPaM. Z odpovedí respondentov vyplynulo, že činnosť DPaM bola veľmi pestrá a dobre organizovaná. Deťom boli ponúkané rôzne činnosti v rámci „krúžkovej činnosti, organizovaním jednorazových podujatí, letnej činnosti, voľnej individuálnej činnosti“ (R1), avšak DPaM organizovali aj „rôzne súťaže, výstavy, besedy s rôznymi osobnosťami, tábory“ (R2). Ako vyplýva z odpovede R3, uvedené aktivity boli dobre organizované a tešili sa obľube tak u pionierov, ako aj u vedúcich. Pri ich realizácii DPaM často spolupracovali aj s inými DPaM na Slovensku i v Čechách. „Ako dom pionierov sme mali družbu s Ostravou a Myjavou. Tábory sme robili aj víkendové – piatok, sobota, nedeľa. Išlo sa hneď zo školy, v normálnom linkovom autobuse. Mali sme zelené košeľe, šatku, kroj a gitaru. Mali sme veľmi dobrú spoluprácu s Ostravou a Myjavou, kde sme mali dobrú turistickú základňu. Sem sme chodili raz za mesiac, ale boli sme aj v Senici, jednoducho tam, kde mali domy pionierov. Nasťahovali sme sa do ich organizácie, spávali sme po kanceláriách, telocvičniach a bolo úžasne.“ Z uvedeného si môžeme všimnúť, že dané činnosti boli organizované tak, aby boli pre deti pútavé (napr. prvok dobrodružnosti, zaujímavosti a i.), čo mohlo vyplývať zo snahy o udržanie si svojich členov, a tak na nich lepšie „výchovne vplývať“, ako to vyplývalo aj zo záujmov KSČ vo vzťahu k výchove detí a mládeže (porovnaj napr. Brenčičová, 1974, s. 146, a i.). S podobným prístupom sa môžeme stretnúť aj v rámci záujmo-

vých útvarov, ktoré predstavovali ťažisko činnosti DPaM. Prejavilo sa to v ponuke záujmových útvarov, kde v súlade so záujmami spoločnosti prevládali krúžky „športové a turistické“ (R1), napr. „cykloturistický a turistický krúžok, šachový krúžok, lyžiarsky krúžok, stolnotenisový krúžok, futbalový krúžok, krúžok pohybovej prípravy“ (R2). Ich cieľom bola často dobrá športová príprava budúcich brancov.

Obrázok 4: Z činnosti streleckého krúžka (Kronika Mestského domu pionierov a mládeže v Považskej Bystrici, šk. rok: 1986/87).

K preferovaným krúžkom patrili aj krúžky z technickej oblasti „modelárstvo, elektrotechnický krúžok“ (R1), „výtvarno-modelársky krúžok, fotoamatérsky krúžok, krúžok leteckých a raketových modelárov, krúžok lodných modelárov, krúžok železnično-modelársky“ (R2), „raketoví modelári“ (R3). Ich ponuka mala výrazné politické a ideologické pozadie, ktoré vyplývalo zo záujmov socialistickej spoločnosti a jej snahy o technický pokrok, ktorý bol jednou z najdôležitejších oblastí súťaže s krajinami západného bloku. Potvrdzujú to aj niektoré dobové dokumenty: „Záver VII. pléna ÚV KSČ sme uplatňovali zvýšenou pozornosťou technickým krúžkom. Z celkového počtu 25 ZÚ bolo 9 krúžkov technického zamerania“ (Kronika Mestského DPaM v Považskej Bystrici, šk. rok: 1983/84). DPaM ponúkali aj rôzne krúžky z kultúrnej oblasti, napr. „kultúrno-rozhlasový krúžok, krúžok piesní a tancov, výtvarný krúžok mladších žiakov, divadelný krúžok, krúžok spoločenského tanca, ktoré často slúžili na prípravu kultúrnych programov pri príležitosti rôznych politických a spoločenských sviatkov“ (R1). Z prírodovedných krúžkov respondenti uviedli „krúžok akvaristov, krúžok ochrancov prírody, krúžok mladých rybárov“ (R2). Špecifické postavenie mala aj spoločenskovedná oblasť. Kým v predchádzajúcich tematických oblastiach záujmového vzdelávania sa ideológia komunizmu prejavila viac-menej nepriamo, v rámci zamerania a ponuky záujmových útvarov, v rámci spoločenskovedných krúžkov sa môžeme stretnúť

s krúžkami, ktorých cieľom bolo priamo poznávanie komunistickej ideológie a jej propaganda: „krúžok internacionálnej družby, politický krúžok“ (R2). Ku krúžkom s politickým zámerom možno zaradiť aj „... krúžok medzinárodného priateľstva, ktorý pracoval asi od roku 1978. Bol zameraný hlavne na dopisovateľskú činnosť, výzdobu nástienok k výročiam a pamätným dňom. Niekoľko rokov sa dopisovalo s pioniermi v Užhorode – krúžok medzinárodného priateľstva pri Paláci pionierov. V činnosti krúžku boli zahrnuté i prípravy krátkych kultúrnych programov na besedy. Dopisovateľská činnosť krúžku medzinárodného priateľstva bola zameraná aj na propagáciu domu pionierov a mládeže v časopisoch, napríklad *Elektrón*“ (R1). Vplyv ideológie (cez činnosť PO SZM) sa prejavil aj v organizácii plnenia rôznych odznakov, ktoré mali deti plniť s cieľom zvyšovania záujmu a výkonu detí v danej oblasti. „Deti plnili odznak odbornosti, a záujmový odznak. ... Ale naozaj sa to plnilo, pretože my ako dom pionierov sme ich dávali, pretože tieto odznaky boli väčšinou cez nás. Tieto odznaky nám dali v OV SZM a keď splnili tieto podmienky, tak sme to na školy dávali, najmä pre krúžky. Tieto odznaky sme museli aj my plniť.“ Na úspechu záujmového vzdelávania mal veľkú zásluhu jeho vedúci, ktorý si svojím prístupom a odbornosťou vedel získať záujem aj na dlhšie obdobie. Potvrdzujú to výpovede R1: „Zásluhu na popularite mal predovšetkým odborne spôsobilý vedúci oddelenia techniky, jeho schopnosť získať záujem detí napr. ukázkami na vode i vo vzduchu,“ ale aj R3: „Veľký záujem bol o tie technické krúžky, pretože na tie rodičia naozaj nemali peniaze. Ten môj, teda náš krúžok (smiech), vydržal 40 rokov.“ Ich úspech „... spočíval v cieľavedomej a systematickej práci s deťmi už od materskej školy, cez krúžky pre začiatočníkov a pokročilých. My sme si členov vychovali pre viacročnú prácu, vedeli to deti a dobre spolupracovali aj rodičia“ (R1). Kritériom ponuky záujmových útvarov v DPaM bol zhodne podľa R1 a R2 „... predovšetkým záujem detí a mládeže, ale i rodičov, taktiež požiadavky mesta.“ Túto výpoveď dopĺňa respondent R2, ktorý ako dôležité kritérium uvádza aj „priestorové a materiálne možnosti a kvalifikovaný vedúci daného krúžku.“ Ako zhodne uviedli všetci respondenti, na výber detí do krúžkov neexistovali žiadne kritériá. Ďalšiu oblasť činnosti DPaM predstavovala letná činnosť. Tá, ako uvádza R1, „... plynule prechádzala vývojom a menila sa. Od voľnej činnosti v priestoroch domu pionierov a mládeže, kde sa konali rôzne športové a turistické podujatia, k organizovaným stanovým táborom na turistickom chate domu pionierov a mládeže.“ Ako z uvedeného vyplýva DPaM, mali vlastné zariadenia (chaty), kde sa letné tábory konali. R2 uvádza, že pre letné tábory využívali „... chatu od miestneho priemyselného podniku.“ Náplňou letných táborov bola „rekreácia“ (R2), „pokračovanie krúžkovej činnosti“ (R3), ale aj „... putované stanové tábory pre 10 – 12 členov krúžkov ... napríklad navštívili Pirnagov vrch (Pamätník partizánov, poznámka autoriek), Vihorlatský prales, vrch Kyjov, riečku Kusín od prameňa až po ústie do Zemplínskej Šíravy“ (R1). Letná činnosť bola dobre organizačne i materiálne zabezpečená: „Dom pionierov a mládeže vlastnil stany s komplexným vybavením, bicykle aj rôzne iné pomôcky pre športovú a turistickú činnosť“ (R1). Okrem uvedených aktivít, boli priestory DPaM „... cez prázdniny ... otvorené. Realizovali sa tu napríklad stolnotenisové, šachové turnaje alebo strelecký krúžok. Deti mohli navštíviť aj herňu na hranie počítačov“ (R3). DPaM sa na výchove detí podieľali aj ďalšími činnosťami. Patrili k nim oslavy rôznych sviatkov a pamätných dní „oslavy V. I. Lenina, VOSR, oslobodenie mesta“ (R1), „1. a 9. máj, SNP“ (R2), „Deň pionierov“ (R3). Ale patrili k nim aj „... besedy

s účastníkmi SNP, spisovateľmi, príslušníkmi armády a polície, so športovcami“ (R1), rôzne „... vystúpenia pre dôchodcov, deň žien (MDŽ), pred Vianocami, pri životných jubileách, ... Lampiónové sprievody“ (R2). Významnú úlohu plnili aj nástenky. „Vytvárali sme aj nástenky. Vždy musela byť ku každému významnému dňu vystavená nástenka. Mne sa to moc nepáčilo, ale deti si ich radi robili. Robilo to oddelenie estetiky. Aj ja som napríklad robila jednu s V. I. Leninom“ (R3).

V ďalšej časti výskumu nás zaujímalo, ako sa **ideológia komunizmu prejavila na činnosti DPaM**. Ako sme už uviedli v predchádzajúcej časti príspevku, DPaM mali dôležité postavenie v práci PO SZM. Vykonávali politickú, metodickú a záujmovú činnosť. Politickou a záujmovou činnosťou chceli rozvíjať individuálne schopnosti a záujmy detí, organizovali rôzne výstavy, zrazy, exkurzie, výlety. Metodickou činnosťou uskutočňovali jednotlivé školenia aktívu a prípravy vedúcich pracovníkov na činnosť s deťmi v rámci PO SZM (Čmolík, 1979). Presahy ideológie komunizmu sme už čiastočne identifikovali aj pri predchádzajúcich oblastiach nášho výskumu. Možno teda konštatovať, že činnosť DPaM bola priamo i nepriamo presiaknutá ideológiou komunizmu. „My sme ideológiu socializmu žili aj v pracovnej náplni. Všetko, čo sa robilo, bolo v jej duchu. Všetky činnosti boli stanovené danými pokynmi, smernicami, ktorý vydával vyššie nariadený orgán domu pionierov a mládeže ... podriadenosť zariadenia Komunistickej strane Československa, najmä zameranie sa na politickú ideológiu, svetonázor, internacionalizmus“ (R2). Prejavila sa aj v potláčaní slobodnej vôle pracovníkov a potláčaní vlastného svetonázoru „vnucovanú ideologickú výchovu, nedel'né odpútavacie podujatia, slobodné vyjadrenie svetonázoru pracovníkov domov pionierov a mládeže nebolo možné“ (R1). Ideológia komunizmu bola do činnosti vnášaná plánovane a jej plnenie bolo kontrolované. „Každý odborný pracovník – vedúci oddelenia mal vypracovaný plán práce. V ňom boli v úvodnej časti rozpracované tzv. výchovné ciele.“ Ako konšatovali samotní respondenti, ich plnenie bolo v rámci niektorých oblastí veľmi náročné „... síce (boli) napísané, ale v skutočnosti ťažko ak vôbec zrealizovateľné napríklad v oblasti techniky, prírodovedy, telovýchovy. Prvky socialistickej ideológie boli z časti uplatňované v spoločenskovednej oblasti i estetickú výchovu napríklad nástenky, výstavy výtvarných prác, besedy.“ Z uvedených zistení vyplýva, že ideológia komunizmu výrazne zasahovala do voľnočasovej činnosti detí. Zasiahla nielen oblasť obsahu činnosti DPaM a ich foriem, ale prenikala aj do celkovej filozofie a poslania mimoškolskej výchovnej činnosti, čo potvrdili i samotní respondenti. Napriek uvedeným faktom, je potrebné skonštatovať, že aj popri spoločensky vyžiadanej nutnosti ideologického pôsobenia pracovníkov na deti a mládež v rámci voľnočasových činnosti, boli voľnočasové činnosti pre deti vedené odborne a zaujímavo. Ako uvádzali samotní respondenti „deti mali spontánny záujem o prácu v krúžku, práca v krúžku pokračovala aj niekoľko rokov, deti dosahovali úžasné výsledky práce, mali slušné správanie“ (R3). Veľmi výstižne a objektívne to zhrnul R1 „Prácu s deťmi som mala veľmi rada, napĺňala ma a videla som zmysel tejto práce v prospech detí a mládeže. Očami dnešného človeka a doby možno naozaj vidieť ideologický aspekt v práci domov pionierov a mládeže pri formovaní názorov a videnia vtedajšej socialistickej spoločnosti.“

5 Záver

Obdobie socializmu sa vyznačovalo presadzovaním ideológie komunizmu v takmer všetkých oblastiach života. Tieto snahy sa prejavili aj v oblasti mimoškolskej práce s deťmi, ktorá sa realizovala aj prostredníctvom činností ponúkaných DPaM. Ako vyplynulo z nášho zistenia, ideológia komunizmu presiakla poslanie i samotné činnosti organizované v DPaM. Jej vplyv možno identifikovať priamo v obsahu niektorých činností (napr. politicky orientované krúžky, oslavy politických sviatkov a pamätných dní, príprava programu pri rôznych politických zjazdoch a schôdzach a pod.), ale aj v jednotlivých formách činností (napr. niektoré formy športových a branných činností – streľba, hod granátom, turistické pochody, ale aj plnením rôznych záujmových odznakov a pionierskych ciest). Inú formu priameho vplyvu ideológie možno vidieť v metodickej činnosti zariadenia. Išlo najmä o politickú prípravu pracovníkov, vedúcich oddielov a skupín PO SZM, ale aj o politicky orientovanú edičnú činnosť. Strana prostredníctvom cieľov a úloh PO SZM pôsobila na výchovu detí a mládeže aj nepriamo. K takýmto činnostiam patrilo napr. organizovanie činností počas nediel, zvlášť cirkevných sviatkov (Veľká noc, Vianoce, birmovky), ale aj organizáciou výletov k rôznym pamätníkom II. svetovej vojny, organizáciou besied s príslušníkmi KSČ, účastníkmi odboja, partizánmi a i.). V závere možno konštatovať, že DPaM mala pod svojou záštitou KSČ, ktorej politické smerovanie sa prejavilo aj v práci týchto zariadení.

This work has been supported by the Scientific Grant Agency of the Slovak republic VEGA under the Grant No. 1/0038/17: Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945 až 1989.

Literatúra

1. Bende, Š. – Máriáši, L. 1969. *20 rokov Pionierskej organizácie a Okresného domu pionierov a mládeže v okrese Komárno*. Komárno : Okresný dom pionierov a mládeže a Okresná pionierska rada.
2. Brenčičová, M. 1974. *Dvadsať rokov pionierskej organizácie SZM*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
3. Čmolík, O. a kol. 1979. *Kapitoly z histórie Pionýrskej organizácie v Československu*. Praha : Mladá fronta.
4. Hofbauer, B. a kol. 1953. *Pionierska organizácia Československého sväzu mládeže*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
5. Knapík, J. a kol. 2014. *Děti, mládež, socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava : Slezská univerzita. ISBN 978-80-7510-057-3.
6. *Kronika Mestského domu pionierov a mládeže v Považskej Bystrici, šk. roky 1983/89*.
7. Pávková, J. a kol. 2002. *Pedagogika volného času : Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha : Portál. ISBN 80-7178-711-6.
8. Stieniger, B. 1972. Domy pionýrů a mládeže. In *Ke koncepci základního vzdělání. Teze ke koncepci základního vzdělání (Soubor studií) : Zprávy Výzkumného ústavu pedagogického v Praze*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 1972. 231 s. ISBN 14-454-72.
9. *Vyhlasška Ministerstva školství, věd a umění č. 333/1952 Ú. l. o zařízeních mimoškolní výchovy*. [online]. Dostupné na: <<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/26982/1/2>>. Naposledy pristúpené: 20. augusta 2018.

10. *Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej republiky č. 104/1979 Zb. o organizácii a výchovno-vzdelávacej činnosti domov pionierov a mládeže, staníc mladých technikov, staníc mladých prírodovedcov a staníc mladých turistov.* [online]. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1979/104/vyhlasene_znenie.html. Naposledy prístupné: 20. augusta 2018.
11. *Zákon Slovenskej národnej rady č. 78/1978 Zb. o školských zariadeniach.* [online] [online]. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1978/78/vyhlasene_znenie.html. Naposledy prístupné: 26. augusta 2018.
12. *Zákon č. 279/1993 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o školských zariadeniach.* [online]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1993/279/20040101>. Naposledy prístupné: 26. augusta 2018.
13. *Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).* [online]. Dostupné na: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245>. Naposledy prístupné: 20. augusta 2018.

Kontakt

Janette Gubricová

Katedra pedagogických štúdií, Pedagogická fakulta TU
v Trnave, Priemyselná 4, 917 01 Trnava

janette.gubricova@truni.sk

Martina Bučová

Považská Bystrica
mauty.bucova@gmail.com